

آزمون سازی و طراحی سؤال

اشاره

ارزش‌یابی و آزمون، مهم‌ترین عامل جهت‌دهنده به یاددهی و یادگیری است. از این‌رو، اصلی‌ترین عامل در تحقق یا عدم تحقق اهداف آموزشی به‌شمار می‌رود. دانش‌آموزان، آن‌گونه درس می‌خوانند که ارزش‌یابی می‌شوند و در نتیجه، معلمان آن‌گونه تدریس می‌کنند که به موفقیت دانش‌آموزان در چنان آزمونی منجر شود.

از آن‌جا که هدف اصلی درس دینی و قرآن در دوره متوسطه، تقویت ایمان دینی و گرایش به رفتار اسلامی و انس با قرآن کریم است، آزمون‌ها باید به‌گونه‌ای انجام شود که ضمن تقویت دانش و معرفت دینی دانش‌آموزان، علاقه‌مندی به دین و معرفت دینی و انس با قرآن را افزایش دهد و احساس نیاز به مطالعات دینی و تدبیر در قرآن را تقویت کند.

از این‌رو، هرگونه آزمونی که به چنین رابطه‌ای ضربه وارد کند و دانش‌آموزان را نسبت به مطالعات دینی بی‌ رغبت کند. خلاف اهداف مقدس آن است و به شدت باید از آن پرهیز شود. با توجه به نزدیکی فصل آزمون و امتحانات پایان سال مقاله حاضر تقدیم به دبیران عزیز می‌شود تا نقشه راه عزیزان در طراحی سؤالات امتحانی باشد.

کلیدواژه‌ها: سؤالات، درس دینی و قرآن، آزمون‌سازی، پایانی، مستمر، متوسطه.

پرهیز از طرح پرسش‌های فرامتنی یا حاشیه‌ای

طراحان سؤال‌ها و آزمون توجه دارند که درس و کتاب دینی و قرآن با درس و کتاب‌های دیگر متفاوت است. اگر دانش‌آموز نسبت به این درس تنفر پیدا کند، نسبت به معارف مقدس الهی بدبینی پیدا می‌کند و از آن‌ها دور می‌شود. پس طرح سؤال از هر گوشه و کنار کتاب و از مواردی که خواندن آن‌ها در برنامه درسی پیش‌بینی نشده و مورد تأکید برنامه‌ریزان و مؤلفان نبوده است، مردود و غیرقابل قبول است.

نگرش‌ها و مهارت‌هایی که باید در درس دینی و قرآن شکوفا شوند، در برنامه این درس مشخص شده و به تصویب رسیده است. لذا لازم است طراحان سؤال‌ها به آن موارد توجه کنند و سؤال‌های خود را با آن‌ها مقایسه و ارزیابی نمایند و ببینند که این سؤال‌ها تا چه میزان آن نگرش‌ها و مهارت‌ها را تقویت می‌کند یا مانع تقویت آن‌ها می‌شود.

طراحی کتاب دین و قرآن، بیشتر مناسب ارزش‌یابی مستمر و تکوینی است. این کتاب بر محور فعالیت‌های دانش‌آموز طراحی شده است و بخش کمتری از محتوای آن در امتحان کتبی و آزمون‌های تستی قابل استفاده است. طراحان سؤال باید به این نکته توجه داشته باشند.

توجیه نامناسب برخی طراحان

ممکن است این دیدگاه نزد طراحان سؤال آزمون‌های سراسری وجود داشته باشد که اگر ما بخواهیم در چارچوب مشخص شده در برنامه درسی سؤال طرح کنیم، امکان طراحی سؤال‌هایی که رقابت را افزایش دهد و دانش‌آموزان را با سختی دچار کند، وجود ندارد. در حالی که آزمون سراسری صحنه رقابت است. باید توجه داشته باشیم که اولاً برای ایجاد رقابت، نباید تربیت دینی و انس با قرآن و دین را از دست بدهیم. ثانیاً درس تعلیمات

دینی و قرآن درسی خاص است که حضورش در آزمون سراسری، مایه ارزشمندی آزمون است و اگر به گونه‌ای مطرح شد که دانش‌آموزان به راحتی توانستند سؤال‌های مربوط به این درس را پاسخ دهند، برای این درس مانعی ندارد. رقابت اصلی دانش‌آموزان در درس‌های دیگر، بخصوص درس‌های تخصصی خواهد بود.

علاوه بر نکات فوق، در مراجعه به کتاب‌های کمک آموزشی و برخی از آزمون‌های سراسری مشاهده می‌شود که طراحان سؤال‌ها برای تنوع‌بخشی

به کار، از آیاتی استفاده می‌کنند که حفظ معنای آن‌ها برعهده دانش‌آموزان نیست. در مواردی نیز میان طراحان اختلاف است و در برخی موارد، آنان نظر شخصی خود را دخالت می‌دهند. این اختلاف نظر، درباره اقسام توحید و دلالت آیات بر آن‌ها بیشتر است.

از این رو گروه دینی و قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، با کمک مؤلفان کتاب‌های دینی و قرآن، با تهیه متنی، به روشن‌گری درباره این موارد پرداخته است. با توجه به این که متن تهیه شده، نظر کارشناسی گروه درسی دینی و قرآن است، انتظار داریم طراحان سؤال با توجه به این متن، سؤال طراحی کنند تا دانش‌آموزان دچار زبان نگردند.

متن زیر درباره درس‌های اول تا چهارم کتاب پیش‌دانشگاهی است.

۱. آیه شریفه «قل هو الله احد» بر توحید ذاتی دلالت دارد.
۲. آیه شریفه «ایک نعبد و ایک نستعین»، هر دو قسمت آیه بر توحید عبادی دلالت دارد.
۳. آیه شریفه «الحمد لله رب العالمین» بر توحید عبادی دلالت دارد. زیرا در این آیه، حمد را که از مصداق‌های عبادت است، منحصر برای خداوند قرار داده است. عبارت «رب العالمین» توضیح و توصیف «الله» است و یکی از صفات ثبوتیه خداوند. لذا نیازی نیست در این جا به توحید افعالی اشاره شود.
۴. آیه شریفه «ما لهم من دونه من ولی» بر توحید در ولایت که از اقسام توحید افعالی است دلالت دارد. اما چون ترجمه آن برعهده دانش‌آموز نیست، نمی‌توان بدون دادن متن ترجمه، از او پرسید که این آیه بر کدام توحید دلالت دارد؟ در چنین صورتی، این سؤال غلط است.
۵. آیه شریفه «لا یشرک فی حکمه احداً» بر توحید در ولایت که از اقسام توحید افعالی است، دلالت دارد. اما چون ترجمه آن برعهده دانش‌آموز نیست، نمی‌توان بدون دادن ترجمه، از آن سؤال طرح کرد.

۶. توحید ذاتی، صفاتی و افعالی، از اقسام توحید نظری هستند.
۷. کلمه «یگانگی» و «یکتایی» به معنی توحید است. بنابراین، این دو کلمه به تنهایی هیچ یک از اقسام توحید را نمی‌رسانند. اگر گفتیم «خداوند یگانه است» می‌توان پرسید: در ذات؟ یا صفات؟ یا بندگی؟ اگر گفتیم یگانه در ذات، می‌شود توحید ذاتی و اگر بگوییم یگانه در صفات، می‌شود توحید صفاتی و... پس اگر سؤالی طرح شود به این

آیه شریفه

«ولم یکن له شریک فی الملک» بر

توحید در پادشاهی دلالت دارد که

شاخه‌ای از توحید در ولایت است.

اما چون این آیه در درس‌های

مربوط به توحید نیامده است و

دانش‌آموزان با معنای ملک آشنایی

ندارند، طرح سؤال از

آن غلط است

صورت که «عبادت خداوند یکتاست، بر کدام یک از اقسام توحید دلالت دارد؟» غلط است، زیرا به همه اقسام توحید مربوط است.

۸. آیه شریفه «ولم یکن له کفو احد» بر توحید ذاتی دلالت دارد.

۹. آیه شریفه «لیس کمثله شیء» بر توحید ذاتی دلالت دارد.

۱۰. ثانی داشتن، بیانگر شرک ذاتی است.

۱۱. اعتقاد به تثلیث بر شرک ذاتی دلالت دارد.

۱۲. اعتقاد به این که جهان یک مبدأ و یک اصل دارد، بر توحید ذاتی دلالت می کند.

۱۳. اعتقاد به چند مبدأ و خدا که خودشان مخلوق نیستند، مانند اعتقاد به ثنویت و تثلیث، بر شرک ذاتی دلالت دارد.

۱۴. نسبت دادن کارها و افعال مخلوقات به خداوند و عدم استقلال مخلوقات در کارهای خود، بر توحید افعالی دلالت دارد.

۱۵. عبارت «لا حول و قوه الا بالله العلی العظیم» بر توحید افعالی دلالت دارد.

۱۶. عبارت «بحول الله و قوته قوم و اعد» بر توحید افعالی دلالت دارد.

۱۷. توحید در مالکیت، توحید در ولایت و توحید در ربوبیت، از شاخه های توحید افعالی هستند.

۱۸. اعتقاد به این که تدبیر و پرورش مخلوقات فقط در دست خداست، بیانگر توحید در ربوبیت است.

۱۹. آیه شریفه «فرأیتما تحرثون. انتم ترزونه ام نحن الزارعون» بر توحید ربوبیت دلالت دارد که از شاخه های توحید افعالی است. بنابراین، هم می توان گفت: بر توحید در ربوبیت دلالت دارد و هم بر توحید افعالی. اما چون حفظ معنای این آیه وظیفه دانش آموزان نیست، نمی توان بدون دادن معنا، از آن پرسش کرد.

۲۰. آیه شریفه «فرأیتما النار التي تورون. انتم انشأتم شجرتها...» بر توحید در ربوبیت دلالت دارد که از شاخه های توحید افعالی است. عبارت «فرأیتما... تا للمقوین» از سه آیه تشکیل شده است. ترجمه آیه اول و نیز عبارت آخر برعهده دانش آموزان نیست. لذا باید سؤال به گونه ای باشد که فقط بر عباراتی متکی باشد که ترجمه آن ها برعهده دانش آموزان است.

۲۱. کسانی که معتقدند مخلوقات جهان در آثار و افعال خود مستقل از خدا هستند، گرفتار شرک افعالی شده اند.

۲۲. درخواست شفا از رسول خدا(ص) و اولیای دین، در صورتی شرک افعالی محسوب می شود که شفا بخشی آنان را مستقل از خدا تلقی کنیم.

۲۳. قرآن کریم عسل را شفا بخش می داند و این را منافات با توحید افعالی محسوب نمی کند.

۲۴. این سؤال که «مراد از مقوین» در آیه شریفه «نحن جعلناها تذکره و متاعاً للمقوین» کدام است، سؤالی غلط است، زیرا اولاً ترجمه آن قسم از آیه که کلمه مقوین در آن آمده، برعهده دانش آموزان نیست. ثانیاً حفظ معنای کلمات نیز برعهده دانش آموزان نیست و این موضوع در مقدمه کتاب درسی توضیح

داده شده است.

۲۵. آیه شریفه «واعلموا ان الله غنی حمید» فقط بر این دلالت دارد که خداوند بی نیاز و حمید است. البته بنابر استدلال و توضیحات دیگر که در متن درس آمده، می دانیم که بی نیاز، یکی است و آن فقط خداست.

۲۶. آیه شریفه «ولله ما فی السموات و الارض و الی الله ترجع الامور» بر توحید مالکیت دلالت دارد و این موضوع از کلمه «لله» به دست می آید که به معنای «برای خدا» و «مال خدا» است. قسمت آخر آیه (الی الله ترجع الامور) فقط به خاطر کامل شدن آیه آمده است و به بازگشت امور به خدا مربوط می شود.

۲۷. آیه شریفه «ولم یکن له شریک فی الملک» بر توحید در پادشاهی دلالت دارد که شاخه ای از توحید در ولایت است. اما چون این آیه در درس های مربوط به توحید نیامده است و دانش آموزان با معنای ملک آشنایی ندارند، طرح سؤال از آن غلط است.

۲۸. عبارت «تنها وجود مستقل و به خود متکی خداست» بر توحید ذاتی دلالت دارد.

۲۹. از شعرهایی که در متن درس آمده، باید به گونه ای سؤال طراحی کرد که فقط به کاربرد اصلی شعر در درس مربوط باشد. توضیح ادبی شعر یا سؤال از شاعر آن، با درس دینی و قرآن ارتباط

کتاب دینی و قرآن، بیشتر مناسب ارزش یابی مستمر و تکوینی است. این کتاب بر محور فعالیت های دانش آموز طراحی شده است و بخش کمتری از محتوای آن در امتحان کتبی و آزمون های تستی قابل استفاده است

ندارد و غلط است.

۳۰. آیه شریفه «فاعبدوه هذا صراط مستقیم» بر توحید عبادی دلالت دارد.

۳۱. آیه شریفه «اتخذوا احبارهم و رهبانهم ارباباً من دون الله» از دیدگاه کسانی حکایت می کند که انسان ها را به جای خدا سرپرست و حاکم خود گرفته بودند و از آن ها اطاعت می کردند و در نتیجه، گرفتار شرک در عبادت شده بودند و این شرک، هم شامل شرک خفی و هم شرک جلی می شود و هم می تواند به شرک فردی یا اجتماعی مربوط باشد. پس کافی است بگوییم بیان کننده شرک در عبادت است. البته چون ترجمه قسمت اصلی این آیه برعهده دانش آموز نیست، بدون آوردن ترجمه آیه، نمی توان از آن سؤال طرح کرد.

۳۲. از آیه شریفه آل عمران عبارت «ان الله ربی و ربکم» بر توحید در ربوبیت که از شاخه های توحید افعالی است، دلالت دارد و عبارت «فاعبدوه هذا صراط مستقیم» بر توحید عبادی (عملی).

۳۳. عبارت «و ما امروا الیعبدوا الهأ واحداً» از آیه شریفه ۳۱ سوره توبه بر توحید عبادی دلالت دارد.

۳۴. عبارات «لا اله الا الله» و «لا اله الا هو»، گرچه ممکن است در آیات متفاوت ناظر به یکی از اقسام توحید ذاتی با توحید عبادی باشند، اما برای این که دانش آموز دچار خطا نشود، لازم است از

همان عبارت کتاب درسی استفاده کنیم و بگوییم «این کلمه گرچه بر همه ابعاد توحید دلالت دارد، اما بیش از هر چیز ناظر بر توحید عملی و دعوت کننده به آن است.»

۳۵. عبارت «... ان اعبدوا الله و اجتنبوا الطاغوت...» بر توحید عبادی (عملی) دلالت دارد و نفی کننده شرک در دو بُعد فردی و اجتماعی است.

۳۶. عبارت «و من یسلم وجهه الی الله...» بر توحید عبادی دلالت دارد، اما چون ترجمه عبارت برعهده دانش آموزان نیست، بدون ذکر ترجمه، نمی توان از آن سؤال داد.

۳۷. در عبارت «خالق کل شیء فاعبدوه» قسمت اول بر توحید ذاتی دلالت دارد و قسمت دوم بر توحید عبادی. لازم به تذکر است، اعتقاد به این که جهان دارای یک اصل، یک مبدأ، یک علت یا یک خالق است، به معنای آن است که یک ذات آفریننده جهان است و بر توحید ذاتی دلالت دارد. اما ثنویون و اهل تثلیث که معتقدند دو یا سه ذات قدیم آفریننده موجودات جهان هستند، گرفتار شرک ذاتی اند.

۳۸. عبارت «ان تقوموا لله مثنی و فرادی» بر توحید عملی (عبادی) دلالت دارد.

۳۹. عبارت «فاعبدالله» بر توحید عبادی (عملی) دلالت دارد.

۴۰. عبارت «لا تعبدوا الشیطان» مردم را از شرک در عبادت نهی می کند

۴۱. آیه شریفه «و ان اعبدونی» مردم را به توحید عبادی (عملی) دعوت می کند.

۴۲. آیه شریفه «لا اله الا هو خالق کل شیء فاعبدوه» به سه عبارت «لا اله الا هو»، «خالق کل شیء» و «فاعبدوه» تجزیه می شود که در بندهای قبل دلالت آن ها بر هر کدام از اقسام توحید مشخص شده است.

۴۳. برخی از سؤالات، به حفظ عین کلمات کتاب درسی متکی است، نه مفهوم و محتوای آن. چنین سؤالاتی دانش آموزان را ملزم می کند که بکوشند عین عبارات کتاب را حفظ کنند تا از این راه تشخیص دهند کدام گزینه درست است؛ مانند:

۴۴. چگونه روابط فرهنگی و مناسبات اقتصادی جامعه به تعاون، توازن و انسجام رسیده است و به جامعه ای زیبا تبدیل می شود؟ جامعه ای که...

الف) در مسیر توحید حرکت کند.

ب) دست ستمگران را کوتاه کند.

ج) به استعداد های غریزی نایل شود.

د) در مسیر فطرت حرکت کند.

در این تست، گزینه های «الف» و «د» هر دو درست است، زیرا حرکت در مسیر فطرت، همان حرکت در مسیر توحید است. اما چون در کتاب درسی یکی از این عبارات آمده، دانش آموز فقط باید همان گزینه ای را انتخاب کند که عبارات کتاب در آن است و طرح چنین سؤالی صحیح نیست.

طرح سؤال از هر گوشه و کنار کتاب و از مواردی که خواندن آن ها در برنامه درسی پیش بینی نشده و مورد تأکید بر نامریزان و مؤلفان نبوده است، مردود و غیر قابل قبول است

